

Vesa Haapala ja Riikka Rossi

Hajamietteitä vaaliviikkojen jälkeen

Kirjallisuustieteessä harva seikka on aina yhtä ajankohtainen kuin tekstin, maailman ja lukemisen politiikan suhde. Se, miten tutkija valitsee lähestymistapojaan ja rajaa tulokintansa konteksteja, määrittää hänen asemaansa tieteenalan kentässä yksittäistä tutkimusta laajemminkin – vaikutus ulottuu ammatti-identiteettiin, tutkimuskontakteihin ja jopa työtehtävissä sijoittumiseen saakka. Tässä *Avaimen* numerossa isoa asiaa lähestytään muiden muassa metodivalintojen ja tutkimuksen poliittisuuden kysymysten kautta.

On ollut mielenkiintoista huomata, että useissa lehdellemme tarjotuista artikkeleista, joista pari julkaistaan tässä numerossa, näkyy paluu suuntaan, jonka monet ovat viime vuosina olleet valmiita hautaamaan. Narratologia tekee paluuta, ja vieläpä nuorten tutkijoiden töissä. Tuskin ranskalaisen strukturalismin myötä 1960-luvulla syntynyt kertomuksen tiede on teoreettisena paradigmana koskaan väistynytäkään, mutta nyt, omia käsitteitään kysyvänä ja kirjallisiin teoksiin uusia oivalluksia tuovana metodina, se on tulossa jälleen.

Sari Salin herättelee artikkelissaan perinteisistä käsitteistä lähtien kysymyksen Paa-vo Rintalan *Sissiluutnantti*-romaanin (1963) kertojan luotettavuudesta sekä sisäistekijän käsitteen tarpeellisuudesta teoksen tulkinnassa. Artikkeliksi on oiva osoitus siitä, kuinka narratologisella kysymyksenasettelulla saadaan aikaan uusi ja kiinnostava tulkinnallinen näkökulma yhteiskunnallista kohua herättäneeseen teokseen. Marita Hietasaaren artikkeli, joka käsittelee Lars Sundin *Siklax*-trilogian (1991–2003) metalepsistä eli kerrontatasojen sekoittumista, kuvaa (pilkku pois) kuinka metalepsis toimii niin menneisyyden kuin kirjoittamisajankohdan tapahtumien jäsentämisen välineenä. Kerrontatasojen sekoittaminen tuo eri aikakaudet keskusteluyhteyteen toistensa kanssa, ja osa Sundin teosten yhteiskuntakriittisyydestä syntyy tästä.

Ei strukturalismin paluu silti ole mikään itsestäänselvyys. Strukturalismi on ollut kiivaan keskustelun aihe alkuvuodesta Euroopassa. Tzvetan Todorovin teoksesta *Literature en péril* (Kirjallisuus uhattuna) alkanutta debattia on käyty etenkin *Le Monde* -lehden palstoilla. Ranskassa kirjailijoita ja teoreetikkoja on puhuttanut se, mitä strukturalismi ja kirjallisuudentutkimus ovat saaneet aikaan kirjallisuuden asemalle yhteiskunnassa. Todorov, itse yksi 1960-luvulla syntyneen koulun kärkinimistä, kritisoi strukturalismia ylettömän formalistisesta ja mekaanisesta kirjallisuuden analyysistä. Hänen mukaansa strukturalistisen tutkimuksen ongelma on, ettei se puhu teosten kuvaamasta maailmasta vaan omista käsitteistään. Laajemmin Todorov pitää kirjallisuusinstituution ongelmana sitä, että yhteys ”minän” ja ”maailman” välillä on katken-

nut. Todorovin mukaan tämä on johtanut nihilismiin tutkimuksessa ja solipsismiin kirjallisuudessa. Ilmiön juuret Todorov näkee modernin estetiikan synnyssä 1700-luvulla: kun kirjallisuuskäsitys irtautui retoriikasta ja teoksen tarkastelu siirtyi tuottamisen näkökulmasta havaitsijaan, tapahtui samalla siirtymä yhteisistä asioista ja vaikuttamisen rakenteista subjektiivisuuteen ja esteettisten objektien kontemplaatioon.

Hieman samankaltainen tekstikeskeisen ja yhteiskunnallisen lähestymistavan välinen vastakkainasettelu kuin Ranskassa on noussut esiin *Avaimessa* virinneessä sananvaihdossa tutkimuksen poliittisuudesta. Kristina Malmio esitteli viime vuoden lopulla Daphne Patanin ja Will H. Corralin toimittamaa antologiaa *Theory's Empire* (2005), ja Pia-Livia Hekanaho vastasi esittelyyn omalla näkökulmallaan. Nyt keskustelu siitä, onko kirjallisuudentutkimuksen oltava poliittista ja mitä itse asiassa tutkimuksen poliittisuus merkitsee, jatkuu. Malmion ja Hekanahon sananvaihto on kiinnostavaa seurattavaa, ja odotamme mukaan uusia kasvoja.

Mitä tutkimuksen poliittisuudesta tulisi ajatella? Yhteiskunnallis-poliittiset kysymykset ovat aina olleet osa kaunokirjallisuutta. Kirjallisuus on toiminut toisinajattelijana, ”pahan tiedon lähteenä”, kuten Georges Batailles on esittänyt. Se on nostanut esiin yhteiskunnallisia ongelmia, ironisoinut ja satirisoinut vallan mekanismeja ja valtaapitäviä. Tutkimus ei voi tietenkään ohittaa tätä kirjallisuuden olennaista tehtävää. Toisaalta kysymys tutkimuksen poliittisuudesta on ajankohtainen myös siksi, että yliopistoihin kohdistuu yhä suurempia paineita täyttää niin sanottua kolmatta tehtävää, yhteiskunnallista vaikuttamista. Tässä suhteessa kysymys poliittisuudesta ei ole pelkästään kirjallisuustieteen sisäinen asia. Voidaan kuitenkin kysyä, mitä poliittisuus ja yhteiskunnallisuus kirjallisuudentutkimuksessa merkitsevät ja millaista poliittista sitoutumista kirjallisuudentutkimus edustaa. Vaikka tutkimus on aina jossakin määrin poliittista, sen arvoa on tuskin mielekästä tarkastella esimerkiksi sen pohjalta, millaiset poliittiset kannat siinä tulevat ajetuiksi tai kuinka sensitiivisiä tulkinnat ovat yhteiskunnallisten ilmiöiden suhteen tai kuinka hyvin tutkijat täyttävät poliittisen korrektiuden kriteerit. Kirjallisuustieteen, kuten minkä tahansa tieteenalan, ensimmäiset kysymykset eivät ole poliittisia vaan metodisia.

Humanistista ja yhteiskunnallista tutkimusta kiinnostaa luonnollisesti, miten yksittäinen tutkija perustelee asemansa ja tutkimusotteensa sekä se, millaisia poliittisia implikaatioita tietyillä teorioilla tai tutkimistavoilla on, mutta itse asian pääpaino ja suhteellisen objektiivisin kriteerein arvioitavissa oleva panos sisältyy metodiikkaan. Esimerkiksi klassisten runousoppien, kuten Platonin ja Aristoteleen teorioiden, arvo on muualla kuin aikaansa sidotuissa poliittisissa kannoissa, joita niistä toki löytyy. Olennaista onkin, että nämä klassikot ovat sekä esitystavallaan että argumenteillaan onnistuneet sanomaan paljonkin kiinnostavaa kirjallisuudesta, sen lajeista, olemisen tavoista ja vastaanotosta. Toisaalta asiaa voidaan tarkastella siitä lähtien, millaista poliittisuuden

mallia kestäväksi osoittautunut kirjallisuus tarjoaa. Useimmat klassikoiksi muodostuneet teokset ovat luoneet eri aikojen tulkitsijoille monia, jopa ristiriitaisia tulkinnan mahdollisuuksia. Klassikkoteosten arvo, niiden esteettisten piirteiden kulminoituma, onkin usein juuri siinä, että ne säilyttävät avoimuutensa, merkityksellistyvät tuoreesti eri ajoissa eivätkä alistu tarkasti määriteltävään poliittiseen kantaan tai totuudeksi itsensä esittävän maailmankuvan äänitorviksi. Toisaalta ne ovat kiinni oman aikansa yhteiskunnassa. Myös nämä kirjallisuuden kvaliteetit on syytä pitää mielessä tutkimusongelmia ja metodeja valittaessa.

Oltiinpa tutkimuksen poliittisuudesta mitä mieltä hyvänsä, kirjallisuustieteen tulevaisuus ei ole yksioikoisessa yhden metodin tai aatesuunnan nimiin vannomisessa. Jotta nykytutkimus saavuttaisi metodisesti jotakin siitä, mitä formalistit, uskriitikot, strukturalistit ja dekonstruktionistit ovat saaneet aikaan, tarvitaan rohkeita ja kriittisiä rajanylityksiä sekä perinteen laajaa tuntemusta. Kuten professori Philippe Hamon toteaa *Avaimen* keskustelussa, esimerkiksi teksti- ja kontekstikeskeistä lähestymistapaa, strukturalistista metodia ja kulttuurintutkimuksellista kriittistä ja kontekstoivaa luku- tapaa ei tarvitse nähdä vastakkaisina tai toisiaan poissulkevinä. Mika Hallilan hermeneuttinen pohdinta puolestaan tuo hienosti esiin, miten keskeistä tutkimuksen etiikan kannalta on ajatella käsitteitä ja sanoja, esimerkiksi sitä, mitä tutkimuskohteen ”toiseudella” tarkoitetaan kirjallisuustieteellisessä tutkimuksessa. Filosofisesta hermeneutiikasta saattaisikin löytyä antoisa keskustelukumppani omaa asemaansa ja etiikkaansa pohtivalle nykytutkimukselle.

Nähtäväksi jää, onko kriittinen teoriakeskustelu Suomessa lähinnä nuorten kirjallisuudentutkijoiden asia. KTS:n 80-vuotisjuhlaseminaarissa kokoontuivat kirjallisuudentutkimuksen metodien tulevaisuutta pohtimaan alan professorit. Hannu Riikosen, Päivi Lappalaisen, Liisa Saariluoman, Risto Turusen ja Pirjo Lyytikäisen keskustelua leimasi sopuisa yhteisymmärrys. Kiistoja, paradigmojen vastakkainasetteluja tai intohimoisia tunnustuksia väristä ei saatu esille edes pyytämällä. Professorit kehuivat kilvan toisiaan, painottivat näkökulmien moneutta ja hymyilivät kuin hallitusneuvotteluissa. Hyvä yhteishenki on tärkeää, mutta yhtä lailla tarvitaan aktiivista keskustelua, jotta saadaan esiin kentässä elävät hedelmälliset jännitteet, kenties myös tulevien hallitusneuvottelijoiden linjaukset.